

Met Google Earth is goed in beeld te brengen hoe het woord *tas* (de rode kopjes) tegenwoordig veel voorkomt in het gebied waar een eeuw geleden *kop* (blauw) nog domineerde.

Taal vanuit de ruimte gezien

De inzet van Google Earth in de dialectologie

De tijd dat taalkundigen dialectkaarten maakten door met de hand en in zwart-wit rondjes en vierkantjes in te tekenen, ligt ver achter ons. Tegenwoordig is er Google Earth. Dat is niet alleen een spectaculaire, maar ook erg inzichtelijke manier om onderzoeksresultaten te presenteren.

Peter-Arno Coppen, Folkert de Vriend en Ton van de Wijngaard - Radboud Universiteit Nijmegen

In 1926 werd de legendarische 'Kloekkaart' ontwikkeld: een landkaart van Nederland en België, samengesteld door de dialectoloog Gesinus Kloeke, met duizenden meetpunten waar dialectgegevens met de hand op konden worden ingetekend. In het computertijdperk kon dit monnikenwerk natuurlijk gedigitaliseerd worden. En met het computerprogramma Google Earth is er nóg veel meer mogelijk.

Wie Google Earth nog nooit heeft gezien, moet dat zeker eens downloaden (earth.google.com). Vanuit de ruimte kun je inzoomen op elke plaats op de planeet aarde, tot de parkeerplaats voor je eigen huis toe. De Google Earth-informatie is samengesteld uit satellietfoto's die regelmatig vernieuwd worden (en bij elke nieuwe versie weer scherper zijn). Als in een vliegtuig kun je vervolgens scheervluchten maken over het land, en bijvoorbeeld je hele vakantieomgeving verkennen voordat je ook maar een kilometer gereisd hebt.

■ ZWEVEN

In dat landschap kun je je eigen gegevens opnemen – op het land, maar ook in de lucht, waardoor je die gegevens –

in geval van dialectologische toepassingen: de woorden – als het ware boven het landschap kunt laten zweven. Dat biedt interessante mogelijkheden voor het combineren van historische gegevens. Je kunt bijvoorbeeld de oude woorden op 1000 meter hoogte laten zweven en de nieuwe op 2000 meter. Daardoor ontstaan een soort historische taallagen boven het landschap, die je beter kunt inspecteren naarmate je verder inzoomt.

Deze technieken zijn onlangs toegepast in een digitaliseringsproject (het zogenoemde D-kwadraatproject) waarin twee grote dialectonderzoeken zijn gecombineerd. In 1914 werd op initiatief van de Nijmeegse taalkundigen Jos Schrijnen en Jac. van Ginneken een omvangrijke dialectenquête gehouden in Zuidoost-Nederland. Uit het Limburgse taalgebied werden maar liefst 196.000 gegevens handmatig verzameld en verwerkt. Tachtig jaar later werd een soortgelijke enquête gehouden. De twee onderzoeken zijn nu samengebracht op één cd-rom.

■ BELEVENIS

Ter illustratie hebben we de ontwikkeling van de twee belangrijkste dialectvormen voor het woord *kopje* in Limburg in beeld gebracht. Het betreft de vormen *kop* (*köpke*) en *tas* (meestal in de vorm *teske*), dat van het Franse *tasse* is overgenomen. Ook in Vlaanderen komt dit laatste woord vaak voor.

De taalsituatie van 1914 hebben we in de kaart verwerkt door de traditionele Limburgse dialectgebieden in te kleuren, als een soort verkiezingsuitslag (zie de foto rechts). Is het gebied overwegend *kop*, dan wordt het blauw, een *tas*-gebied wordt rood. De witte gebieden zijn onbeslist. Het is duidelijk te zien dat in 1914 in het noorden de blauwe koppen de meerderheid hadden, terwijl de rode tassen geconcentreerd waren in de zuidelijke gebieden.

Vervolgens hebben we de gegevens uit een grote dialectenquête van 1994 boven op de oude gegevens geprojecteerd. Nu is in één oogopslag duidelijk dat de 'tassen' met name in de noordelijke gebieden winst hebben behaald. Dat kan fraai in beeld gebracht worden door een scheervlucht boven het meest noordelijke gebied, waarbij de rode tassen nu sterk in het blauwekoppengebied zijn binnengedrongen (zie de foto links).

Hoewel de foto al een fraai beeld geeft, is een werkelijke virtuele rondvlucht boven het dialectgebied helemaal een belevenis. Voor wie dat wil meema-

ken, is een animatie van zo'n verkenningsvlucht op de website van Onze Taal gezet: www.onzetaal.nl/2007/04/dialect.php.

■ DUURDER SERVIES

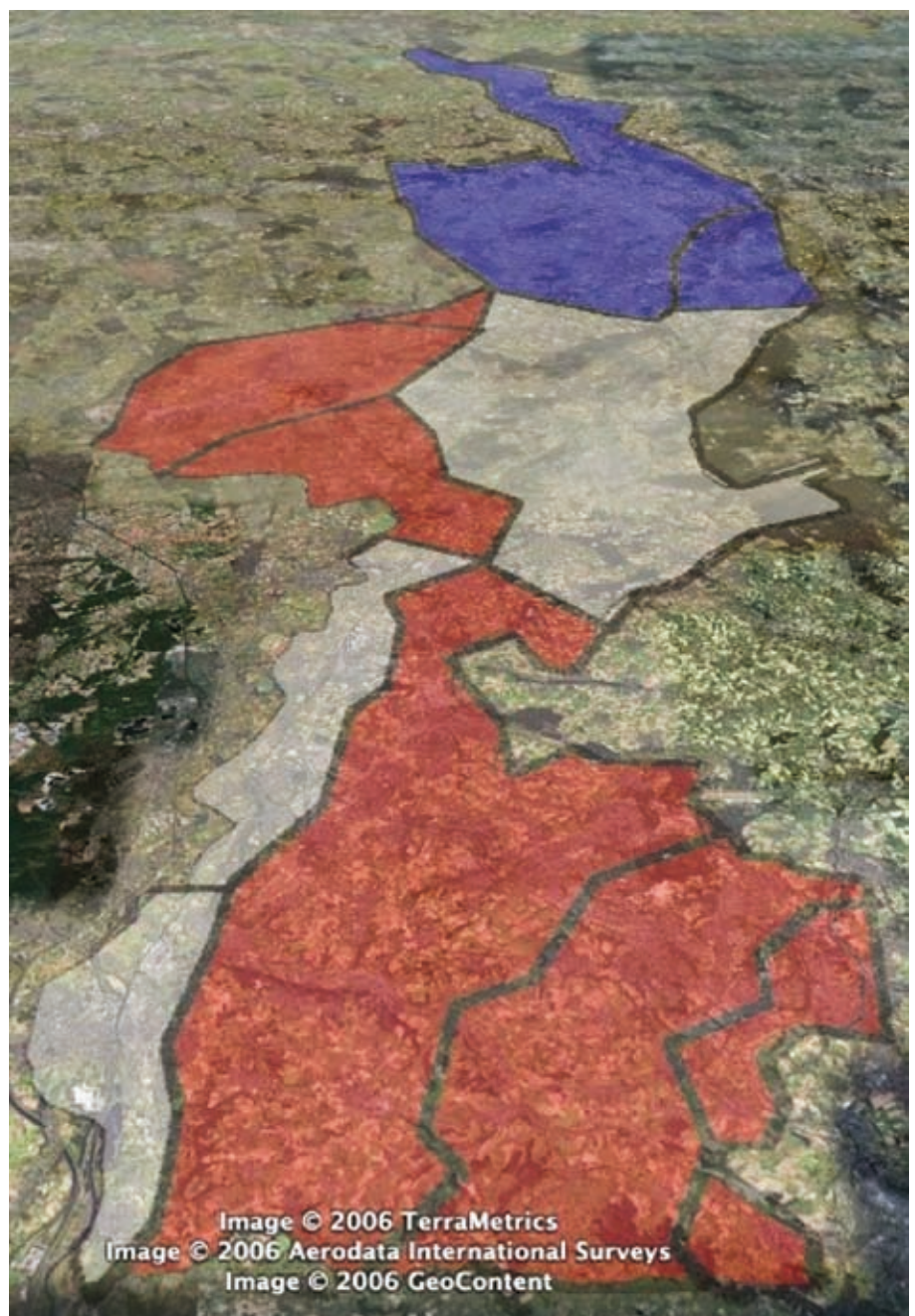
Deze presentatietechnieken zijn natuurlijk heel erg spectaculair. Maar in feite geldt dat ook voor de uitkomsten van het onderzoek. Terwijl algemeen wordt aangenomen dat de dialecten op hun retour zijn, zien we hier een Standaardnederlands woord (*kopje*) dat in de afgelopen eeuw juist verdrongen is door een dialectwoord (*tas*).

De verklaring voor deze eigenaardige opmars moet waarschijnlijk gezocht worden in het gestegen welvaartspeil van de Limburgers. Oorspronkelijk werd

tas of *teske* gebruikt voor een duurder soort serviesgoed, dat alleen bij speciale gelegenheden uit de kast werd gehaald. Naarmate de welvaart in de twintigste eeuw toenam, werden ook de 'teskes' algemener gebruikt, en verdrongen zo de duurder woorden ook de goedkopere.

Of de tassen hun opmars zullen doorzetten en over een aantal jaren de Randstad Holland zullen belegeren, mag worden betwijfeld. In ieder geval zullen de ontwikkelingen fraai in beeld kunnen worden gebracht. ■

De dialectgegevens zijn gepubliceerd in *Een eeuw lang Limburgs*, met cd-rom, onder redactie van Joep Kruijssen (ISBN: 978 90 78407 06 5). De website van dit D-kwadraatproject vindt u op www.ru.nl/dialect/dz.

Het woord *kopje* in Limburg, in 1914, voorgesteld in een Google Earth-afbeelding. Blauw: *kop*, rood: *tas*, wit: beide.